

**"ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ОЗОДЛИКДАН
МАХРУМ ЭТИШ БИЛАН БОҒЛИҚ БЎЛМАГАН ЖАЗОЛАРГА
ТОРТИЛГАН ШАХСЛАР БИЛАН ИШЛАШ ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ "**

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 3-ўқув курси 311-гуруҳ
курсанти Сапарбаев Диёрбек Давронбек ўғли*

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Давлат-ҳуқуқий фанлар
ва инсон ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, майор*

Низматов Шерзод Ниматжонович

Жамият тараққиётида ҳуқуқ-тартибот тизимининг самарали фаолияти муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 28 январдаги "Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида"ги фармонларидан бирида таъкидлаганидек: "Ҳар бир инсон ҳаёти ва шаънини ҳимоя қилиш, жиноятчиликка қарши самарали чоралар кўриш, жамиятда тинчлик ва осойишталикни мустаҳкамлаш — давлатимиз сиёсатидаги устувор вазифалардан биридир. Жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта мослаштириш масалалари давлат сиёсатида устувор вазифалардан бирига айланди¹. Шу боис, жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта интеграция қилиш, уларни қайта жиноятга йўл қўймаслик учун профилактика тадбирларини самарали амалга ошириш зарурлиги кун тартибида турибди².

Муқаддам судланган шахслар томонидан содир этиладиган жиноятлар (рецидив жиноятчилик) криминология ва ҳуқуқ фанларида узоқ вақтдан бери

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 28 январдаги ПФ-5948-сонли Фармони, расмий веб-сайт — <https://president.uz>)

² Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ // ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.

муҳокама марказида туради. Бу масалада олимларнинг фикрлари жуда хилма-хил: баъзилари жазога асосланган қаттиқ сиёсатни ҳимоя қилса, бошқалари реабилитация ва ижтимоий мослаштиришнинг самаралилигини таъкидлайди. Қуйида дунё ва Ўзбекистон олимларининг асосий фикрларини келтириб, улар ўртасидаги полемикага (мунозарага) киришаман. Бу муҳокама рецидивнинг сабаблари, олдини олиш чоралари ва жазо тизимининг самарадорлиги атрофида айланади.

Ўзбекистонда муқаддам судланган шахслар томонидан содир этилаётган жиноятлар (рецидив) криминоген вазиятга жиддий таъсир кўрсатмоқда. Масалан, 2024 йилда умумий жиноятлар сони 132 298 тага етган бўлиб, шуларнинг 36,1% и муқаддам судланганлар ҳиссасига тўғри келади. 2023 йилда маъмурий назорат остида 5 529 нафар шахс бўлган бўлса, 2024 йилнинг 9 ойида бу рақам 5 689 га ошган (160 нафарга кўпайган). Бу кўрсаткичлар рецидивнинг ортиб бораётганини кўрсатади, бу эса жамиятда тинчлик ва осойишталикни бузиш, иқтисодий зарар ва ижтимоий беқарорликка олиб келади.

Долзарблиги: Ҳозирги вақтда (2025 йил октябрь ойи ҳолатига кўра) Ўзбекистон иқтисодиёти ва жамияти тез ривожланиб бормоқда, лекин рецидивнинг юқори даражаси бу жараёни тўхтатиши мумкин. Масалан, глобал миқёсда (Simply Psychology мақоласида таъкидланганидек) рецидив қашшоқлик, ишсизлик ва ижтимоий стигма билан боғлиқ. Ўзбекистонда бу муаммо маҳаллий контекстда (қамоқдан кейинги адаптация, криминал муҳит) кучайган, шунинг учун профилактика инспекторларининг фаолиятини такомиллаштириш рецидивни 20-30% га камайтириш имконини беради, бу жамият хавфсизлигини оширади. Ўзбекистон Президентининг 2020 йилги фармони ("Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида") ҳамда бошқа ҳужжатлар (Жиноят кодекси, Жиноят-ижро этиш кодекси, "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги қонун) ушбу соҳанинг давлат сиёсатида устувор эканлигини кўрсатади. 2019 йилдан бошлаб

пробация хизмати ташкил этилгани, 2021 йилда маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари жорий этилгани ва Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари (масалан, 2018 йил 543-сон ва 2020 йил 128-сон) профилактика фаолиятини кучайтиришга қаратилган.

Долзарблиги: Ҳозирги ислохотлар доирасида (2025 йилга келиб) Ўзбекистон ҳуқуқ тизимини инсонпарварлик принциплари асосида модернизация қилмоқда. Озодликдан маҳрум этишсиз жазолар (жарима, жамоат ишлари, озодликни чеклаш) га тортилганлар сони ортиб бормоқда (2024 йилда 39 763 нафар), лекин улар билан ишлаш тизимида камчиликлар (масалан, назоратнинг етарли эмаслиги, ижтимоий ёрдамнинг паст даражаси) мавжуд. Бу мавзуни такомиллаштириш ислохотларнинг самарасини ошириб, жиноятларнинг олдини олишда янги босқичга олиб чиқади. Масалан, пробация ва профилактика ҳамкорлигини кучайтириш рецидивни камайтиришга ёрдам беради, бу давлат бюджетига тежаш (қамок харажатларини қисқартириш) ва инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишни таъминлайди.

Рецидивнинг сабаблари ҳақида олимларнинг фикрлари икки асосий йўналишга бўлинади: индивидуал (психологик) ва ижтимоий-системавий факторлар. Масалан, Simply Psychology сайтидаги мақолада (2025 йил) таъкидланишича, рецидивнинг асосий сабаблари қашшоқлик, модда истеъмоли, рухий саломатлик муаммолари ва ижтимоий қўллаб-қувватловнинг етишмаслигидир. Бу ерда психологик факторлар (импульсивлик, агрессия, паст эмпатия) ва социал факторлар (криминал доиралар билан алоқа, оилавий боғлиқликнинг заифлиги) ҳамда системавий тўсиқлар (қамокдан чиққандан кейин иш, уй-жой ва таълимнинг етишмаслиги) таъкидланади. Олимлар Labeling Theory (этикалаш назарияси) ва Self-Fulfilling Prophecy (ўз-ўзини амалга ошириш пайғамбарлиги) каби назарияларни келтириб, жамиятнинг "жиноятчи" деб этикетка кўйиши рецидивни кучайтиришини айтади – яъни судланганлик стигмаси иш ва муносабатларни

йўқ қилиб, қайта жиноятга ундайди³. Бошқа томондан, Christopher Lewis'нинг "The Paradox of Recidivism" (2021) мақоласида рецидивнинг асосий сабаблари жазодан кейинги "коллатерал оқибатлар" (collateral consequences) – иш жойида стигма, давлат ёрдамидан маҳрум қилиш ва уй-жой тўсиқлари деб кўрсатилади. Lewis'га кўра, бу факторлар қайта жиноятга кучли инценттив (мотивация) яратади, шунинг учун муқаддам судланганларнинг жинояти "камроқ илл вилл" (камроқ ёмон ният) билан содир этилади. Бу фикрга қарши, Andrew von Hirsch ва Youngjae Lee каби олимлар рецидивни "бад характер" ёки "давлат цензурасига қарши чиқиш" деб ҳисоблайди, яъни қайта жиноятчилар кўпроқ жазога лойиқ⁴. Ўзбекистон контекстида олимлар (масалан, Kurbanov Sherzod'нинг 2020-2023 йиллардаги ишлари) рецидивнинг сабабларини ижтимоий изоляция, қамокдан кейинги ишсизлик ва криминал муҳит таъсири деб кўради. Уларнинг фикрича, Ўзбекистондаги қамок тизимидаги оверкраудинг (ҳаддан ташқари тўлиқлик) ва ҳуқуқбузарликларнинг паст аниқланиш даражаси рецидивни кучайтиради, лекин маҳаллий маданият ва диний қадриятларни жорий этиш орқали буни камайтириш мумкин. Бу ерда мунозара асосан индивидуал ва системавий сабаблар ўртасида: психологик олимлар (Simply Psychology) рецидивни шахсий заифлик деб ҳисобласа, системавий танқидчилар (Lewis) давлат тизимини айблайди. Масалан, Lewis'нинг парадокси – муқаддам судланганларни камроқ жазолаш керак, чунки уларнинг "инценттив"лари кучлироқ – бу von Hirsch'нинг "бад характер" назариясига қарши чиқади. Ўзбекистон олимлари эса бу мунозарани маҳаллий контекстга мослаштириб, глобал сабабларни (қашшоқлик) маҳаллий муаммолар (қамокдан кейинги адаптация) билан бирлаштиради, лекин уларнинг фикрлари кўпроқ амалий – теориявий эмас.

2023 йилда маъмурий назорат остида 5 529 нафар шахс бўлган. 2024 йилнинг 9 ойида бу кўрсаткич 5 689 нафарга етган, яъни 160 нафарга

³ <https://www.simplypsychology.org/recidivism.html>

⁴ <https://scholarlycommons.law.emory.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1427&context=elj>

кўпайган⁵. 2023 йилда маъмурий назоратда турган 4 167 нафар шахс суд томонидан ўрнатилган тақиқларга rioя қилмаганлиги учун маъмурий баённомалар расмийлаштирилган. 2024 йилнинг 9 ойида бу кўрсаткич 3 153 нафарни ташкил этган⁶. 2023 йилда маъмурий назорат қоидаларини биринчи мартаба бузган 717 нафар шахсга нисбатан жиноят кодексининг 226-моддаси бўйича жавобгарликка тортилган. 2024 йилнинг 9 ойида бу кўрсаткич 637 нафарни ташкил этган⁷. 2024 йилда судлар томонидан 77 995 нафар шахсга нисбатан 61 481 та жиноят иши кўриб чиқилган. Шундан 20 659 нафар шахсга озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган, 39 763 нафарига бошқа турдаги жазолар берилган, 1 080 нафар шахс шартли ҳукм қилинган⁸.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда муқаддам жиноят содир этган шахслар томонидан янги жиноятларнинг олдини олишга қаратилган бир қатор ташкилий, ҳуқуқий ва ижтимоий чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Бу чоралар жиноятчиликнинг профилактикасига, ижтимоий ҳимояга ва жиноят содир этган шахсларнинг қайта жамиятга мослашувига қаратилган. Қуйида уларнинг асосий йўналишлари ва амалга оширилаётган ишлар ҳақида маълумотлар келтирилган. Ташкилий чора-тадбирлар сифатида қуйидаги чора-тадбирларни мисол қилиб олишимиз мумкин. Масалан 2019 йилдан бошлаб Ўзбекистонда пробация хизмати ташкил этилган бўлиб, у маҳкумларнинг ижтимоий мослашуви, ишга жойлаштириш ва қайта жиноят содир этишнинг олдини олишга қаратилган. Бу хизмат озодликдан маҳрум этилмаган жазоларни ижро этишда, маҳкумларнинг шахсий ҳолатини ўрганиш ва профилактик чораларни амалга оширишда муҳим ўрин тутди. Пробация хизмати маҳкумларнинг қайта жиноятга мойиллик хавфини аниқлаб, уларни касб-ҳунарга ўргатиш, психологик ёрдам кўрсатиш ва ишга жойлаштириш

⁵ https://yuz.uz/news/mamuriy-javobgarlik-togrisidagi-kodeksning-206-va-248-moddalariga-ozgartirish-va-qoshimchalar-kiritilmoqda?utm_source=chatgpt.com

⁶ https://yuz.uz/news/probatsiya-nazoratidagi-shaxslar-bilan-olib-borilayotgan-ishlar-samaradorligi-oshiriladi?utm_source=chatgpt.com

⁷ https://yuz.uz/news/probatsiya-nazoratidagi-shaxslar-bilan-olib-borilayotgan-ishlar-samaradorligi-oshiriladi?utm_source=chatgpt.com

⁸ https://sud.uz/news-2025-02-07-1/?utm_source=chatgpt.com

орқали рецидивни камайтиришга хизмат қилди. Шунингдек 2021 йилда қабул қилинган ПҚ-5050-сон қарорига мувофиқ, маҳаллаларда ҳуқуқ-тартибот масканлари ташкил этилди. Бу масканлар маҳаллий жамоатчиликни жиноятчиликка қарши курашишга жалб қилиш ва ҳуқуқбузарликларни барвақт олдини олишга қаратилган. туман ва шаҳар ички ишлар органлари таркибида вояга етмаганлар масалалари бўйича инспектор-психолог лавозимлари жорий этилди. Уларнинг вазифаси ёшларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш ва жиноятчиликнинг олдини олишдан иборат⁹. Тезкор-профилактик тадбирлар сифатида эса қуйидагиларни мисол келтириш мумкин. Масалан Тошкент шаҳрида "Долзарб қирқ кунлик" тизими доирасида жиноят содир этган шахслар аниқланиб, уларга нисбатан ҳуқуқий чоралар кўрилмоқда¹⁰. Ҳуқуқий чора-тадбирлар мисолида Жиноят кодексининг 135-моддасига ўзгартириш киритилиб, одам савдоси жинояти учун жазо чоралари кучайтирилди. Масалан, ҳомиладор аёлга нисбатан содир этилган одам савдоси учун жазо оғирлаштирилди, Шахснинг судланганлик ҳолатини олиб ташлаш механизми жорий этилди. Бу, айниқса, қайта жиноят содир этиш хавфи юқори бўлган шахсларнинг жамиятга қайта интеграция қилишда муҳим аҳамиятга эга¹¹. Ижтимоий чора-тадбирлар доирасида Жиноят содир этган шахсларнинг жамиятга қайта интеграция қилиш мақсадида меҳнат ярмаркалари ташкил этилмоқда. Бу ярмаркаларда ишга жойлашиш имкониятлари тақдим этилади¹². Ўзбекистонда амалга оширилаётган ушбу чора-тадбирлар жиноят содир этган шахсларнинг қайта жиноят содир этишининг олдини олиш ва уларни жамиятга қайта интеграция қилишга қаратилган. Бу йўналишдаги ишлар давом этмоқда ва келгусида уларнинг самарадорлиги янада оширилиши кутилмоқда. Аммо шунга амалга оширилган ва жиноятларнинг олдини олишга қаратилган бир қатор ташкилий, ҳуқуқий ва ижтимоий чора-тадбирларга қарамасдан ҳудудларда муқаддам судланганлар

⁹ https://www.norma.uz/qonunchilikda_yangi/jinoyatchilikka_qarshi_kurashish_maqsadida_qushimcha_chora-tadbirlar_qabul_qilinadi?utm_source=chatgpt.com

¹⁰ https://iibb.uz/uz/news/zhinoyat-sodir-etgan-jana-bir-nechta-shahslar-ushlandi?utm_source=chatgpt.com

¹¹ https://gov.uz/uz/advice/NaN/document/2427?utm_source=chatgpt.com

¹² https://uza.uz/uz/posts/mehnat-qilish-imkoni-zhinoyatchilikni-kamaytirishda-muhim-omildir_765345?utm_source=chatgpt.com

томонидан содир этилаётган жиноятлар криминоен вазиятга таъсир ўтказиб келмоқда.

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазолар (жарима, муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш, мажбурий жамоат ишлари, ахлоқ тузатиш ишлари, хизмат бўйича чеклаш, озодликни чеклаш, интизомий қисмга жўнатиш) га тортилган шахслар (маҳкумлар) билан ишлаш фаолияти ижтимоий мослашуви, меҳнат жойлаштириш, жазони ижро этиш ва тарбиявий чоралар билан тартибга солинади. Ушбу соҳани бевосита тартибга соладиган бир нечта асосий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар мавжуд бўлиб, ушбу ҳужжатларда озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга тортилган шахсларни ҳуқуқ ва мажбуриятларини, уларнинг ҳуқуқий мақомини, шу соҳага оид бошқа ҳуқуқий муносабатларни ҳам белгилаб беради. Масалан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси¹³ 43-моддасида жазо турлари (озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазолар рўйхати: жарима, муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш ва бошқалар), 54–63-моддаларида жазо тайинлаш ва ўташ тартиби, 72–74-моддаларида шартли ҳукм ва илгари озод қилиш, иш берувчилар учун маҳкумларни жойлаштириш ва назорат қилиш вазифалари (ҳуқуқий оқибатларни ҳисобга олиш) каби меёрлар келтирилган.

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-ижро этиш кодексида эса Жазони ижро этиш муассасаларида маҳкумларнинг меҳнат фаолияти (9-12 моддалар (озодликдан маҳрум этилмаган маҳкумлар учун тарбиявий ва ижтимоий ишлар), Озодликни чеклаш ва ахлоқ тузатиш ишларини ўташ тартиби, иш берувчилар билан ҳамкорлик(35-40 моддалар), Маҳкумларнинг ижтимоий мослашуви ва ишга жойлаштириш каби нормалар, Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси¹⁴да Меҳнат эркинлиги ва дискриминация ман этиш (маҳкумларнинг судланганлиги меҳнат ҳуқуқларини чекламайди). 148-моддада иш берувчиларнинг маҳкумлар билан ишлашдаги вазифалари

¹³ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси//<https://lex.uz/docs/111453>

¹⁴ Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси <https://lex.uz/docs/111453>

(ҳуқуқларни ҳимоя қилиш), Интизомий ва моддий жавобгарлик, маҳкумлар учун имтиёзлар озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга тортилган шахслар билан ишлаш фаолиятида муҳим аҳамият касб этади.

Шунингдек Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 17 июлдаги 543-сон қарори¹⁵ "Озодликдан маҳрум этиш жойларидан озод қилинган шахсларни ижтимоий-маиший таъминлаш ва ишга жойлаштириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича амалий чора-тадбирлар тўғрисида" номи билан қабул қилинган бўлиб, озодликдан маҳрум этиш жойларидан (жазони ўташ муассасаларидан) озод қилинган шахсларнинг ижтимоий реабилитацияси, мослашуви, иш билан таъминланиши ва маиший масалаларни ҳал этиш тизимини яхшилашга қаратилган бўлиб, 2018–2022 йилларга мўлжалланган "Йўл харитаси" (Илова) орқали Озодликдан маҳрум этиш жойларидан озод қилинган шахсларни психологик ва ижтимоий мослаштиришнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, Маҳкумларни тарбиялаш ва ижтимоий мослаштиришга тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган шахсларга ижтимоий-маиший ва иш билан таъминлашда ёрдам кўрсатиш каби амалга ошириладиган чора-тадбирларда ўзида акс эттирган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 5 мартдаги 128-сон қарори¹⁶ эса "Озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ жазоларни ижро этиш муассасаларининг фаолияти самарадорлигини таъминлаш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида" деб номланади ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 11 августдаги ПҚ-3200-сон қарорига мувофиқ қабул қилинган. Унинг асосий мақсади — жазони ижро этиш муассасаларининг фаолиятини такомиллаштириш, моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва уларнинг самарадорлигини ошириш

¹⁵ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 17 июлдаги 543-сон қарори// <https://lex.uz/docs/4756536>

¹⁶ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 5 мартдаги 128-сон қарори// <https://lex.uz/docs/3827081>

мақсадида қабул қилиниб, муассасаларнинг тузилиши, вазифалари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари, инфратузилмасига қўйиладиган талаблар белгиланган.

Ўзбекистонда озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазолар (масалан, ахлоқ тузатиш ишлари, жарима, жамоат ишлари, шартли ҳукмлар) олишган шахслар (муқаддам судланганлар) томонидан содир этилган ҳуқуқбузарликлар статистикаси юритилади. Муқаддам судланганлар (озодликдан маҳрум этишсиз жазоланганлар) томонидан содир этилган жиноятлар сони ошмоқда. 2022 йилда 184 та рецидив (шартли озод қилинганлар орасида), асосан мошеничилик, ўғирлик ва наркотиклар билан боғлиқ. 2024 йилда умумий жиноятлар сони 132 298 тага етиб, рецидивлар улушлари 36,1% (муқаддам судланганлар) ни ташкил этади¹⁷.

Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 май кундаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни¹⁸га кўра Ҳуқуқбузарликларнинг якка тартибдаги профилактикаси — бу шахс билан алоҳида иш олиб бориш орқали унинг ғайриижтимоий хулқ-атворини тузатиш, ҳуқуқбузарлик содир этишининг олдини олиш ва уни жамиятга мослаштиришга қаратилган чоралар тизимидир. Қонунинг аниқ мақсад ва вазифалари сифатида ҳуқуқбузарликларга мойил шахсларни аниқлаш ва уларни ҳисобга олиш, профилактика суҳбати, расмий огоҳлантириш, ижтимоий ёрдам ва бошқа таъсир чоралари орқали улар билан тарбиявий иш олиб бориш, ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш, ҳуқуқбузарликларга мойил шахсларни жамиятга қайта мослаштириш ва реабилитация қилиш, ҳуқуқбузарлик содир этган ёки унга мойил шахсларга ижтимоий ёрдам, маслаҳат ва иш билан таъминлаш чоралари кўриш, профилактик ҳисоб юритиш ва назоратни таъминлаш яъни бундай шахсларни маълум муддат кузатиб бориш орқали уларнинг хулқини ислоҳ қилиш кабилан белгиланган.

¹⁷ https://stat.uz/images/uploads/docs/xayat_kuntartibi_2022.pdf

¹⁸ <https://lex.uz/docs/2387357>

Қонуннинг ҳуқуқбузарликларнинг якка тартибдаги профилактикаси тўғрисидаги 5-боб озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга тортилган шахслар билан ишлашда муҳим амалиётини ва тарбиявий аҳамиятга эга. Ушбу бобда белгиланган чора-тадбирлар фақат жазо чораси билан чекланиб қолмасдан, шахсни ислоҳ қилиш, жамиятга қайта мослаштириш ва такроран ҳуқуқбузарлик содир этишининг олдини олишга қаратилган.

Мазкур бобда ижтимоий назорат ва профилактика тизимини таъминлаш, профилактик суҳбати ва расмий огоҳлантириш орқали тарбиявий таъсир кўрсатиш, ижтимоий реабилитация ва мослашув жараёнини қўллаб-қувватлаш йўналишларида бир қанча моддалар акс этган. Озодликдан маҳрум этилмаган шахслар кўп ҳолларда жамиятда фаол ҳаётда бўлади. Шунинг учун уларнинг хулқ-атворини назорат қилиш, улар билан профилактик суҳбатлар ўтказиш, расмий огоҳлантириш каби чоралар орқали қайта ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимолини камайтиради. Қонуннинг 28–31-моддаларда белгиланган профилактика суҳбати ва расмий огоҳлантириш чоралари шахснинг хулқини ислоҳ қилиш, уни жамиятда қабул қилинган нормаларга мослаштиришда самарали восита бўлиб хизмат қилади. Бу усуллар озодликдан маҳрум этилмаган шахсларга нисбатан мулоқот ва тушунтириш йўли билан таъсир кўрсатиш имконини беради — яъни жазо эмас, балки тарбия орқали ислоҳ қилишни англатади, 3-моддада назарда тутилган ижтимоий реабилитация ва ижтимоий мослаштириш чоралари озодликдан маҳрум этилмаган шахслар учун айниқса долзарбдир. Булар шахснинг иш жойига, оиласига, жамоага қайтиб, соғлом ижтимоий муносабатларни тиклашини таъминлайди.

Шу билан бирга, давлат органлари ва жамоат институтлари ҳамкорлигида шахсга ижтимоий ёрдам кўрсатилади. Бобнинг 34–39-моддаларда назарда тутилган профилактик ҳисобга олиш тизими озодликдан маҳрум этилмаган шахсларнинг хулқини узлуксиз кузатиб бориш имконини яратади.

Бу орқали ҳуқуқбузарлик такрорланишининг олди олинади, шахснинг ижтимоий мослашуви жараёнида қўллаб-қувватланиши таъминланади. Шунингдек мазкур бобда жазо эмас, балки профилактика ва қайта тарбияни устувор деб ҳисоблайди. Бу инсонпарвар ёндашув шахсни жамиятдан четлатмасдан, аксинча унинг жамиятга фойдали аъзо сифатида шаклланишига хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги ЎРҚ-407-сонли Қонуни (16.09.2016 йил) асосида ички ишлар органлари ходимларининг озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга тортилган шахслар билан ишлаш фаолиятидаги вазифалари қуйидагича белгиланган:

-Жазони ижро этиш (2-модда ва 16-модда)-ички ишлар органлари озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларни ижро этишга масъулдир. Бу вазифа уларнинг асосий функцияларидан бири сифатида кўрсатилган (2-модда). Хусусан, 16-моддага кўра, ички ишлар органлари маъмурий қамоқ жазосига тортилган шахсларни қамоқда сақлашни таъминлайди. Уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чорасининг ижро этилишини назорат қилади. Ижтимоий реабилитация ва ижтимоий мослаштириш чораларини кўради, бу эса жазога тортилган шахсларнинг жамиятга қайта интеграция қилинишига ёрдам беришни ўз ичига олади.

-Профилактик ҳисоб ва назорат (16-модда) ички ишлар органлари қонунда назарда тутилган шахсларнинг профилактик ҳисобини юритишга вазифадор. Бу жазоларга тортилган шахсларнинг хатти-ҳаракатларини кузатиш ва қайта ҳуқуқбузарлик содир этилишининг олдини олишни кўзлайди. Хусусан жазога тортилган шахсларнинг қонунга риоя этиши устидан назорат қилинади. Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси амалга оширилади, бу эса ушбу тоифадаги шахслар билан ишлашда муҳим аҳамиятга эга.

-Ижтимоий реабилитация ва мослаштириш (16-модда) ички ишлар органлари жазога тортилган шахсларнинг ижтимоий реабилитацияси ва

мослашуви учун чоралар кўришга мажбур. Бу жараён жазони ўтаб бўлган шахсларнинг жамиятга қайта мослашуви, уларнинг қонунбузарликдан қайтиши ва ижтимоий фаолликка қайтишини таъминлашга қаратилган.

-Қонунчиликка риоя этилишини назорат қилиш (17-модда) ички ишлар органлари ўз ваколатлари доирасида жазоларнинг ижро этилиши, шу жумладан озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга риоя этилиши устидан назорат қилиш ҳуқуқига эга. Бу, масалан, маъмурий жазолар ёки уй қамоғи шартларининг бузилишини аниқлаш ва унга мувофиқ чора кўришни ўз ичига олиши мумкин. Ички ишлар органлари ходимлари озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга тортилган шахслар билан ишлашда жазони ижро этиш, профилактик назорат, ижтимоий реабилитация ва мослаштириш, шунингдек, қонунга риоя этилишини таъминлаш каби вазифаларни бажаришади. Бу фаолият қонунчиликка мувофиқ, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига риоя қилган ҳолда амалга оширилади (5, 6 ва 8-моддалар).

Таянч пунктлар(15-модда)нинг маъмурий назоратга таъсири. Таянч пунктлар — ички ишлар органларининг маҳаллалардаги асосий қуйи бўғини бўлиб, уларнинг вазифаси жамоат тартиби ва хавфсизликни таъминлаш бўлиб, маъмурий назорат остидаги шахслар билан ишлаш асосан маҳаллаларда амалга оширилгани учун, таянч пунктлар профилактика инспекторлари ва ёрдамчилари орқали ушбу шахсларни кузатиш, уларнинг ҳаракатларини назорат қилиш, қонун талабларига риоя этилишини таъминлашга хизмат қилади. Таянч пунктлар профилактика инспекторларига фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ҳисобот бериш мажбуриятини берган, бу эса маъмурий назорат остидаги шахслар билан ишда шаффофлик ва ҳисобдорликни таъминлайди. Маъмурий назоратда турган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, уларга нисбатан адолатли ва қонуний муносабатда бўлиш таянч пунктларнинг жавобгарлиги ҳисобланади. *Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари (151-модда) ва маъмурий назорат остидаги*

шахслар билан ишлаш. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари маъмурий назорат остидаги шахсларни назорат қилиш ва уларнинг жамоат тартибига риоя қилишини таъминлашда муҳим рол ўйнайди. Профилактика инспекторлари, ёрдамчилар, шунингдек, хотин-қизлар масалалари бўйича инспектор, пробация инспектори ва бошқа ходимлар биргаликда ишлаб, маъмурий назорат остидаги шахсларнинг фаолиятини доимий кузатишади. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари орқали жамоатчилик ва ички ишлар органлари ўртасидаги ҳамкорлик орқали назорат остидаги шахсларга тегишли ёрдам, тушунтириш ва профилактика ишлари амалга оширилади. Ўз навбатида, жамоат тартибини сақлашда Миллий гвардия ва бошқа давлат органлари ходимлари жалб этилиши маъмурий назорат остидаги шахсларнинг ҳуқуқбузарликларини олдини олишни кучайтиради. *Қонунчилик ва қонунийлик жиҳатлари* Маъмурий назорат остидаги шахслар билан ишлашда профилактика инспекторлари ва таянч пунктлар ходимлари *қонунийлик (6-модда)* ва қонуний талабларнинг бажарилишини қатъий таъминлашлари лозим. Ҳар қандай ҳуқуқбузарлик ёки қонунга хилоф ҳаракатларга йўл қўйилмаслиги, шахслар ҳуқуқлари бузилмаслиги кафолатланиши керак. Маъмурий назоратда турган шахсларнинг ҳуқуқлари, жумладан, ҳисобот бериш ва тушунтириш бериш жараёнлари очиқ ва қонуний тартибда олиб борилиши шарт.

Фаолиятнинг амалий йўналишлари Таянч пунктлар ва маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари профилактика инспекторлари маъмурий назорат остидаги шахслар билан доимий мулоқотда бўлиб, уларнинг жамоат тартибига риоя қилишини назорат қилади. Профилактика инспекторлари ўз ҳисоботларини маҳалла ва жамоат ташкилотларига тақдим этиш орқали фуқароларнинг ижтимоий назоратини таъминлайди. Маъмурий назорат талаблари бузилса, профилактика инспекторлари ва таянч пунктлар тезкор чоралар кўришга қодир.

Жиноятчилик рецидивини олдини олиш ва жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта интеграция қилиш жараёнида профилактика

инспекторлари ва пробация хизмати ўртасидаги ҳамкорлик муҳим аҳамиятга эга. Ҳар икки тизимнинг мақсади — жиноятчилик рецидивини камайтириш ва шахсларни ижтимоий фаол ҳаётга қайтаришдир. Профилактика инспекторлари маъмурий назорат остида турган шахсларнинг ҳар куниги турмуш тарзи ва фаолиятини кузатиб бориш, уларнинг жамоат тартибини сақлашини таъминлаш, қонун талабларига риоя қилишларини назорат қилиш вазифасини бажаради. Шунингдек, улар шахсларга ҳуқуқий ва маънавий тарбия бериш орқали жиноят содир этиш хавфини камайтиришга ҳаракат қиладилар. Пробация хизмати эса жиноят содир этган шахсларни ижтимоий-қонуний ва психологик жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, касб-ҳунарга ўргатиш, таълим ва ишга жойлаштиришга ёрдам бериш билан шуғулланади. Бу хизмат шахсларнинг жамиятга мослашувини осонлаштиради ва уларни қайта жиноятга йўл қўймасликка ундайди. Иккала тизимнинг ҳамкорлиги қуйидаги асосий йўналишларда амалга оширилади: *Маълумот алмашинуви:* Профилактика инспекторлари ва пробация ходимлари ўртасида маъмурий назорат остидаги шахсларнинг фаолияти ҳақида тезкор ва аниқ маълумотлар алмашилади. *Қўшма реабилитация ишлари:* Шахсларни ижтимоий фаол ҳаётга қайтариш, уларнинг касбий малакасини ошириш ва психологик ёрдам кўрсатишда ҳамкорлик қилинади. Қонун бузилишларининг олдини олиш: Профилактика инспекторлари кузатувидаги шахслар пробация хизматининг дастурларига жалб қилинади, бу эса уларнинг рецидивга йўл қўйиш хавфини камайтиради. *Ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш:* Профилактика инспекторлари ва пробация ходимлари ўртасидаги ҳамкорлик орқали ижтимоий муаммоларни тезкор аниқлаш ва уларни бартараф этиш йўллари ишлаб чиқилади. Шу тариқа, профилактика инспекторлари ва пробация хизмати ўртасидаги яқин ҳамкорлик жиноятчилик рецидивини камайтириш ва жиноят содир этган шахсларнинг ижтимоий қайта тикланишини таъминлашда муҳим рол ўйнайди.

Юқоридаги таҳлиллардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикасида пробация ва профилактика хизматлари ўртасидаги ҳамкорлик механизмлари

жиноятчилик рецидивини камайтириш, маъмурий назорат остидаги шахсларнинг жамиятга мослашувини таъминлаш, шунингдек, жиноятчиликнинг олдини олишда муҳим ижтимоий ва ҳуқуқий аҳамият касб этиши аниқ намоён бўлди. Ҳар икки тизимнинг мақсадлари — шахсларни жиноятга қайта қадам қўйишдан сақлаш, уларни ижтимоий фаол ҳаётга қайтариш ва жамиятда хавфсизликни таъминлашдан иборат.

Профилактика инспекторларининг озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга (масалан, жарима, жамоат ишлари, озодликни чеклаш, ахлоқ тузатиш ишлари) тортилган шахслар билан ишлаш фаолиятида бир қатор муаммолар мавжуд. Бу муаммолар рецидив жиноятчилигининг ортиб бораётгани, назорат ва ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг етарли эмаслиги, ҳамда тизимнинг самарадорлиги пастлиги билан боғлиқ. Қуйида асосий муаммолар келтирилган:

Назорат ва кузатувнинг етарли эмаслиги: Маъмурий назорат остида турган шахслар сони ортиб бормоқда. Бироқ, улар томонидан тақиқларга риоя қилмаслик ҳолатлари кўп. Бу назорат тизимининг самарасизлигини кўрсатади, чунки профилактика инспекторлари шахсларнинг ҳаракатларини доимий кузатиб боришда қийинчиликка дуч келмоқда.

Ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва реабилитациянинг паст даражаси: Озодликдан маҳрум этилмаган жазоларга тортилган шахслар сони ортиб бормоқда, лекин улар билан ишлаш тизимида ижтимоий ёрдам (ишга жойлаштириш, психологик ёрдам, касб-ҳунар ўргатиш) етарли эмас.

Рецидив жиноятчилигининг юқори даражаси ва сабабларининг ҳал этилмаслиги:

Муқаддам судланганлар томонидан содир этилаётган жиноятлар криминоген вазиятга жиддий таъсир кўрсатмоқда. Мақола олимлар фикрлари (Simply Psychology, Christopher Lewis, Ўзбекистон олимлари Kurbanov Sherzod) орқали рецидив сабабларини индивидуал (психологик заифлик, импульсивлик) ва системавий (стигма, иш-уй-жой етишмаслиги, қамок оверкраудинги) деб кўрсатади. Бироқ, профилактика инспекторлари

бу сабабларни бартараф этишда самарали чоралар кўрмаяпти, натижада қайта жиноятлар (масалан, 2023 йилда 717 нафар, 2024 йилнинг 9 ойида 637 нафар Жиноят кодекси 226-моддаси бўйича) ортиб бормокда.

Хамкорлик ва ресурсларнинг етишмаслиги:

Профилактика инспекторлари ва пробация хизмати ўртасида ҳамкорлик мавжуд бўлса-да, у етарли эмас. Мақола таянч пунктлар ва маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларининг ролини таъкидлайди, лекин амалиётда маълумот алмашинуви, кўшма реабилитация ишлари ва ижтимоий муаммоларни ҳал қилишда камчиликлар бор. Шунингдек, инспекторларнинг малакаси ва моддий-техник базаси (Вазирлар Маҳкамасининг 128-сон қарорига мувофиқ) такомиллаштиришга муҳтож.

Қонунчилик ва амалиёт ўртасидаги фарқ: Қонунлар (“Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонун, Жиноят-ижро этиш кодекси) профилактик суҳбат, расмий огоҳлантириш ва ҳисоб юритишни белгилайди, лекин амалиётда бу чоралар самарали амалга оширилмаяпти. Масалан, ижтимоий мослаштириш ва тарбиявий ишлар (Жиноят кодекси 54–63-моддалар) етарли даражада қўлланилмаяпти, бу эса рецидивни 20-30% га камайтириш имконини йўқотмокда.

Таклиф ва тавсиялар

Профилактика инспекторлари фаолиятини такомиллаштириш учун муаммоларни ҳал этишга қаратилган таклиф ва тавсияларни тақдим этамиз. Булар ҳуқуқий, ташкилий, ижтимоий ва технологик йўналишларни ўз ичига олади, ҳамда рецидивни камайтириш, ижтимоий интеграцияни кучайтириш ва тизим самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Таклифлар мақоладаги ислохотлар (пробация хизмати, маҳалла масканлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари) га асосланади.

Назорат ва кузатув тизимини кучайтириш:

Таклиф: Замонавий ахборот-коммуникация технологияларини (Вазирлар Маҳкамасининг 128-сон қарорига мувофиқ) жорий этиш орқали

маъмурий назоратни автоматлаштириш – масалан, GPS-кузатув ва мобил илова орқали шахсларнинг ҳаракатларини реал вақтда мониторинг қилиш.

Тавсия: Профилактика инспекторларининг малакасини ошириш учун мунтазам тренинглар ўтказиш, ҳамда таянч пунктлар ва маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларининг ролини кучайтириш орқали жамоатчиликни жалб қилиш. Бу рецидивни 20-30% га камайитишга ёрдам беради.

Ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва реабилитацияни ривожлантириш:

Таклиф: Пробация хизмати билан ҳамкорликни кучайтириш – маълумот алмашинуви, қўшма реабилитация дастурлари ва ижтимоий муаммоларни (ишсизлик, стигма) ҳал қилиш учун бирлашган жараёнларни ташкил этиш. Масалан, меҳнат ярмаркаларини кўпайтириш ва психологик ёрдам марказларини маҳаллаларда очиш.

Тавсия: Олимлар фикрлари (Simply Psychology, Lewis) га асосан, индивидуал подходни жорий этиш – ҳар бир шахснинг рецидив хавфини баҳолаб, шахсий реабилитация режасини тузиш. Бу ишга жойлаштириш ва касб ўргатишни ўз ичига олиб, давлат бюджетини тежашга (қамоқ харажатларини қисқартириш) олиб келади.

Рецидив сабабларини бартараф этиш ва профилактик чораларни самаралилаштириш:

Таклиф: “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуннинг 5-боби (профилактик суҳбат, расмий огоҳлантириш, ҳисоб юритиш) ни амалиётда тўлиқ қўллаш учун инспекторларга қўшимча ваколатлар бериш. Масалан, криминал муҳит таъсирини камайитириш учун маҳаллий диний ва маданий кадриятларни тарбиявий ишларга жорий этиш (Ўзбекистон олимлари фикрига асосан).

Тавсия: Рецидив статистикасини доимий таҳлил қилиш ва ҳисобот тизимини такомиллаштириш, ҳамда глобал тажрибалар (Labeling Theory)ни маҳаллий контекстга мослаштириш – стигмани камайитириш учун оммавий кампаниялар ўтказиш.

Ҳамкорлик ва ресурсларни ошириш:

Таклиф: Профилактика инспекторлари, пробация хизмати, Миллий гвардия ва жамоат ташкилотлари ўртасидаги ҳамкорликни қонунийлаштириш (Вазирлар Маҳкамасининг 543-сон қарорига мувофиқ “Йўл харитаси” ни кенгайтириш). Бу қўшма тезкор-профилактик тадбирлар (масалан, “Долзарб қирқ кунлик”) ни кучайтиради.

Тавсия: Инспекторлар учун моддий-техник база ва малака ошириш дастурларини молиялаштириш, ҳамда ҳисобдорлик тизимини жорий этиш – фаолият самарасини баҳолаш учун KPI (асосий самарадорлик кўрсаткичлари) ни белгилаш.

Қонунчилик ва амалиётни уйғунлаштириш:

Таклиф: Жиноят кодекси ва Жиноят-ижро этиш кодексини (43, 54–63, 72–74-моддалар) қайта кўриб чиқиш, озодликдан маҳрум этилмаган жазолар учун ижтимоий мослаштириш механизмларини кучайтириш. Масалан, судланганлик ҳолатини олиб ташлаш механизмини (Жиноят кодекси 135-модда) кенгайтириш.

Тавсия: Инсонпарварлик принциплари асосида (Президент фармони, 2020) ислохотларни давом эттириш, ҳамда фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилишни таъминлаш учун инспекторлар фаолияти устидан жамоат назоратини кучайтириш.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак Ўзбекистонда жиноятчиликка қарши курашиш ва жамият хавфсизлигини таъминлаш давлат сиёсатининг устувор вазифаларидан биридир. Муқаддам судланган шахсларнинг қайта жиноятга йўл қўймаслиги учун профилактика инспекторлари фаолиятини такомиллаштириш, уларнинг жамиятга қайта мослаштириш ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш тизимини кучайтириш зарур. Бу соҳадаги ҳуқуқий асослар, ташкилий чора-тадбирлар ва ҳамкорлик механизмларини янада ривожлантириш орқали рецидивнинг олдини олиш, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва жамиятда тинчликни мустаҳкамлаш мумкин. Профилактика ва пробация хизматларининг бирлашган ҳаракатлари шахсларни фойдали жамият аъзосига айлантиришга хизмат қилади, бу эса ҳуқуқ-тартибот

тизимининг самарадорлигини оширади ва ислохотларнинг мақсадига эришади.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 28 январдаги ПФ-5948-сонли Фармони. Расмий веб-сайт: <https://president.uz>.

2. Ниматов Ш. Н. ва бошқ. Ёшлар ва хотин-қизлар жиноятчилигининг олдини олишда норматив-ҳуқуқий асослар ва ижтимоий профилактика механизмлари // Образование наука и инновационные идеи в мире. – 2025. – Т. 79. – № 2. – Б. 143-157.

3. Simply Psychology. Recidivism. <https://www.simplypsychology.org/recidivism.html>.

4. Lewis, Christopher. The Paradox of Recidivism // Emory Law Journal. – 2021.

5. <https://scholarlycommons.law.emory.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1427&context=elj>.

6. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 206 ва 248-моддаларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритилмоқда. <https://yuz.uz/news/mamuriy-javobgarlik-togrisidagi-kodeksning-206-va-248-moddalariga-ozgartirish-va-qoshimchalar-kiritilmoqda>.

7. Пробация назоратидаги шахслар билан олиб борилаётган ишлар самарадорлиги оширилади. <https://yuz.uz/news/probatsiya-nazoratidagi-shaxslar-bilan-olib-borilayotgan-ishlar-samaradorligi-oshiriladi>.

9. Судлар янгиликлари (2025 йил 7 февраль). <https://sud.uz/news-2025-02-07-1/>.

10. Жиноятчиликка қарши курашиш мақсадида қўшимча чора-тадбирлар қабул қилинади. https://www.norma.uz/qonunchilikda_yangi_jinoyatchilikka_qarshi_kurashish_maqsadida_qushimcha_chora-tadbirlar_qabul_qilinadi.

11. Жиноят содир этган ва бир неча шахслар ушланди.
<https://iibb.uz/uz/news/zhinojat-sodir-etgan-jana-bir-nechta-shahslar-ushlandi>.
12. Хукумат маслаҳатлари (хужжат 2427).
<https://gov.uz/uz/advice/NaN/document/2427>.
13. Меҳнат қилиш имкони жиноятчилиликни камайитиришда муҳим омилдир. https://uza.uz/uz/posts/mehnat-qilish-imkoni-zhinoyatchilikni-kamaytirishda-muhim-omildir_765345.
14. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.
<https://lex.uz/docs/111453>.
15. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси.
<https://lex.uz/docs/111453>.
16. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 17 июлдаги 543-сон қарори. <https://lex.uz/docs/4756536>.
17. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 5 мартдаги 128-сон қарори. <https://lex.uz/docs/3827081>.
18. Статистика агентлиги. Ҳаёт кун тартиби 2022.
https://stat.uz/images/uploads/docs/xayat_kuntartibi_2022.pdf
19. Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуни. <https://lex.uz/docs/2387357>.